

СЭКП-нің XX съездизи совет ниитилелдин улам ыңай хөгжүлдө-
зиниң перспективаларын марксизм-ленинизмниң херели-биле чырыдып,
партияның болгаш улустуң мурнунда туруп турар бүгү делегейге төөгү-
лүг сорулгаларын тодаргайлаар. ССРЭ-ге коммунизм тургузуушкунунун
херезнге чаа улуг салышкынны съезд кириер.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Партияның XX съездизинге Совет Эвилеленин Коммунистиг партиязының Төп Комитединин ОТЧЕТ ИЛЕТКЕЛИ

СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эи Н. С. Хрущевтуң илеткели

(Уланчызы. Эгеи № 37 (3490) солунда)

1. Тараа ажылы — бүгү көдөз ажыл-агый бүдүрүлгезинин үндөзүн

Эштер! Тараа ажылы эки хөгжүвөөн мал ажылын кө-
дүрүп хоржок, техниктиг культураларын бүдүрерин көүдө-
дүрүп хоржок деп партия каш-даа удаа айткан. Инчал-
даа бо амдыралчы чутула айттыгынын талазы-биле
ССРЭ-ниң Көдөз ажыл-агый министрствозу болгаш ССРЭ-
ниң Советтар министрствозу, а ол ышкаш планнашкын
органын мырнай шын эвес орукка турганнар. Тарыга
шөлдөринин сөөлү чылдарга тургустунган структуралык та-
раа бүдүрерин көүдөлдөргө соругаларында деңдир чөп-
көк болган. Чурттуң районнарының хей нурууна тараа
культураларының тарылгаларының кызылгыр чорук болуп
турган. Сиген алаштырар тарыга ээлчештирилген чө-
рудул турар тараа ээлен частыргалар тургулаан. Чер ажылы-
ның сиген ээлчештирер системанын чангыс ай майыс бө-
гүрүлүгү, сигенерин оларын белик дүжүттер бербес
районнарында миллион-миллион гектарга тарып турган.

Бо бүгү болза тараага хергелде революция мурундагы
үе-биле деңгээрге күшүгү-биле өскөн 1953 чылда тараа
культуралык барык-ла 1913 чылдагы дег шөлдөргө ээлен
турарында чөлдөргө.

Көдөз ажыл-агый продуктуларын күрүвөөн хергелде-
лерин бүгү тала-биле өөренип көргөш, 1955 чылда СЭКП-
ниң Төп Комитетинин аныар Пленуму тараа бүдүрерин кыс-
ка хуусаада дыка көүдөлдөргө база мал ажылын кол-кол
продуктуларын бүдүрерин ийи-ийи ажыг катан көдүрер деп
соругаларын ийи үндүргөн.

Казакстанга, Сибирге болгаш чурттуң өске-даа районна-
рында кур болгаш куруккан черлерин шийгээдин амыр тала-
зы-биле партияның шийгээдинин бөдүрүп ала чорутууга
хөгжөдөгү көдөз ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдөргө онза
чутула ужуруулаа болган. СЭКП-ниң Төп Комитетин 1956
чылда 28—30 миллион гектардан эвөөш эвес чаа черлерин
шигээдин амыр соругаларын ийи үндүргөн. Бо соругалар
шигээдинин бистин күрүвөөн хөгжүдүрүп ужуруулаа
болуп. Кур черлер чуртта чүпү бөрүл? Чаа черлерин чыл
бүрүлө ортумаа-биле 2 миллион гектардан эвөөш эвес тарааны
ап болуп бис деп чүвени саналгалар көргүзүп турар. Кур
черлердин алынган барызын хей кызылгыттар турган,
күрүлө Украинга база Соңгу Кавказга өт болгаш сүт бүдү-
рерин, а ол ышкаш техниктиг культуралар бүдүрерин дыка
көүдөлдөргө, ол районнарга кукуруза тарылгаларын
дыка калбартырыпче дидим-биле барып болуп.

Кур черлерин шийгээдин амырын районнарында кыска
хуусаанын дүргүзүндө 15 айт күжүгө шалчидерге 200 муң
ажыг тракторларын, муң-муң өске-даа машиналарын болгаш
чөпкөк-херекселдерин чоруткан.

Кур черлерин шийгээдин амырын талазы-биле партия-
ның хемчеглерин бүгү совет ула ийи-биле чүдүдүрүп
көргөн болгаш дөткөөш. СЭКП-ниң Төп Комитетинин кийги-
рынын бөдүрүп кур болгаш куруккан черлерин шийгээдин
алырычы 350 муң совет патриоттар чоруткан, коммунис-
тин тургузуучуларына төлөткүп күш-ажыкчы алдар-хавы-
лааны аңаа көргөш.

Партияның кийгирынын дынатыр харылаан болгаш
чаа черлерин шийгээдин амырын идеялгич кирижи тур-
рар бүгү-ле патриоттарга — эр, херөөжөн комсомолчуларга,
агрономнарга, инженерлерге, техниктерге ийи-биле өөрүп
чөргөдөгүн Совет Эвилеленин Коммунист партиязының XX
съездизинин мурундан илеретирин чөпкөк көргөш. Олар
боттарынын чүтүлдүт күш-ажылы-биле бүгү совет улус-
туң ынакшылын болгаш хүндүткелдин бадхаткан шыдаанар.
(Димиттиг, үргүлчүлөдиг адыш часкаашкыны).

Бир эвес кур черлерин шийгээдин амырын аңаа, чаа рай-
оннарыда ажылыч чоннары чөргү көжүреринин арганын биле
чөртүлүн болурусса, канчаар-даа аажок хей кижилер,
хей-хей ажа-хөргөңдөр болгаш үр шаң-ге хергелетирер
турган ийи. Ийчеп 30 миллион гектар чаа черлерин ан-
дар соругаларын ийи чыл иштинде шийгээдин шыдаанан ту-
рар ийи бис.

Партия мындыг кийгирыларын чаа беш чылда анык-
тарга чангыс эвес удаа салыр ужурга таварыш боор. Бис-
тер ам-даа чаа-чаа районнары шийгээдин амыр, атомнуг,
одалгалыг болгаш гидроэлектростанциялар, заводдары,
дежир оруктары турар алаар бис. Бистин алдарыг анык-
тарычы партияның кийгирыларын моон сонгаар-даа ийи-
биле дөткөш дөргөнгө партия бүдүрелдиг. Аныктар ком-
мунист кайгамчыктыг туудуларига оң ажыл-ижи чүг-
лө бистин үндөз эвес, харын келер үени салгаччыларынга
өң улаж ужуруулаа болурун билер. (Үргүлчүлөдиг адыш
часкаашкыны).

Ажылыч аныгын идеялгич кирижигезинин ачыында,
бөлөкчүлүгүн, МТС-тер болгаш совхозтар амылчакчыла-
рынын чүтүлдүт күш-ажылынын түнөлдөргө кур черлерин
андарынын онзалгалы алдарыны-биле күстөгүн. 1954
болгаш 1955 чылдарга кур болгаш куруккан черлер шийгээ-
дин амырын районнарында 30 миллион гектарын ан-
дарга, а бүгү чуртта 33 миллион гектар кур болгаш куруккан
черлер андартыган. Бо болза партияның болгаш бүгү совет
улустуң улаж тилгелгиз-дир. (Димиттиг, үргүлчүлөдиг
адыш часкаашкыны).

Кур черлерин шийгээдин алган чорук тараа культуралары-
нын тарымынын шөлдөргө дыка калбартыр арганы берген.
ССРЭ-де тараа культураларын 1950 чылда 102,9 миллион
гектар турган, а 1955 чылда 126,4 миллион гектар апар-
ган, тодаргайлаарга барык-ла 24 миллион гектар угаткан.

Ландшафттыг районнарга кур болгаш куруккан чер-
лерин шийгээдин ал турарымын шын бе мычаш деп чамдык
эштер айтырар чааваас. Херек кырында боттапкан хемчег-
лерин өөренип көргөн чорук үе-үенин ландшафттарында
бешин Казакстанга, Сибирге болгаш Уралга тараа ажылын
чорударга ажыктыг болгаш экономика талазы-биле шын-
ыттыгын деп чүвени көргүзүп турар. Бир эвес беш чыл-

дарын иштинде чүгө ийи чылдарын дүжүт талазы-биле
эки, бирөөн ортумаа болгаш ийи чылдарын дүжүт чөк
кылдыр амыр болурусса, кичан уе байдалдарга тараа
культураларын ажаап өстүреринге негетинер мынды-ла
улаж эвес чарыгдалар турга, тараа ажылын улаж ажыктым-
биле чорудар болгаш чик өртөткүп тарааны ап болуп.

Кур черлерин шийгээдин амырын талазы-биле бистин
ажылымынын түнөлдөргө партияның чаа черлер ший-
гээдин амыр-биле чоруткан уганымынын шын болгаш
деп чигиниг чөк түнөлдөргө кылып болуп. Ол уганымынын
өң-не кыска хуусаада күштерин болгаш ажа-хөргөңдөргө
өң эвөөш чарыгдал турган, тараа бүдүрерин дыка өстүрерин
хандырып турар.

Кур черлерин улам ыңай шийгээдин амырда ажаап
саймыратышкан эвөөш эес эки черлер бар. Брасовск
райже, Иркутск область, Хабаровск, Приморье крайларже
кичээтпей салаа чорут. Ол чорук Иракли Чон чүтүп
көдөз ажыл-агый продуктуларын талазы-биле хергелде-
лерин түс черин бүдүрүлгө-биле хандырып турар тараа
болгаш мал ажылын суурун тургузар арганы бөр.

Тараа бүдүрерин көүдөлдөргө эрге-ажыкты кызыл-
тастын, куруа болгаш өске-даа культураларын тарылга-
тын калбартырып-биле кыды кукурузанын тарылгалын аажок
улгатырар тараа, тарыга шөлдөргө структуралык
өскөргөчү нөгүл турар. Мал ажылын хергелде-
леринге мал чөмкөргө 4 миллион гектардан эвөөш эес тараа чылда
негетинерин саналгалар көргүзүп турар. Кукуруза бүдүр-
ерин улаж-биле көүдөлдөргө турган, ол хире хей тарааны
ап шыдаас бис. Ийчангаш Төп Комитет кукуруза бүдүр-
ерин калбаа-биле чорударын эргежөк чутула деп санаа.
1955 чылда 18 миллион гектар хире, тодаргайлаарга 1954
чылдан 13,6 миллион гектар хей кукуруза тарытылган.

Кукуруза тарылгалын калбартаан мал ажылын силос
болгаш концентраттыг чөмкөргө-биле хандырып алаан эки-
жидер арганы берген. 1955 чылда колхозтар 1954 чыл-
дан 17 миллион тонна хей силосу салган, оң иштин-
де 6 миллион тонна кукурузанын консервалар баштарыны
салган.

Оң түнөлдөргө колхозтарда сүт салдаан болгаш сүтүгүн
ниити бүдүрүлгөс дика улгаткан. ССРЭ-ниң Төп Статисти-
ка Эргеленин сан-түнерин бөдүрүп амыр, сөөлү дөрт
айларда (1955 чылдын октябрь 1-ден 1956 чылдын февраль
1-ге чедир) колхозтарда ниити сүт салдаан 1954—55
чылдын ол-ла үзүнгө деңгээрге ССРЭ-де ниити-биле 63
хут, Украин ССР-де — 2 катан, РСФСР-де — 53 хут көп-
дөөш, а Россия Федерациязынын, Украинанын болгаш Ка-
закстанын чамдык областтарында, Узбек ССР-де, Азербай-
жан ССР-де, Таджик ССР-де, Туркмен ССР-де, Молдав ССР-де
ниити салда 2—3 катан болгаш харын оон-даа ажыг өскөн.
Сүт бүдүреринин ийиң өздөлдө Совет эрге-чатырганын
бүгү чылдарында биске турбаан. Кукуруза планнашкын-
нын чаа чорук болгаш колхозчуларын материалдыг со-
нуургалын бөдөлдөргө аңаа шийгээдин ролу оңнаа дээр-
ки чигиниг чөк.

Оң-биле кыды кукуруза чорутуу ажыкты бөрөөн районнар
эвөөш эес. Оң чылдаагы чангыс — кукурузаны өстүр-
еринче ол районнарынын удурутчуларынын салгып салбайн
турары болуп. Чугаа болза Белоруссиянын, Латвиянын,
Литванын, Эстониянын чамдык районнарынын, Кострома,
Ярославль, Тула болгаш өске-даа чамдык областтарын ду-
гайында чоруп турар-дыр. СЭКП Төп Комитетин мурнуу чү-
ке шийгээдин алынган ол культураны бүгү Совет Эвиле-
лине тарымын сүмдөш, чамыг кылган эвес ирти бе деп
айтырар туруп келер чааваас.

Чок, эштер, ол чамыг эес болган. Удурутчулар ол
ажыла шийгээдин салгып салган, кукурузанын онзалгай бай-
даларын өөренип көргөн, колхоз, совхоз калдарын белег-
леп алган республикаларда, крайларда, областтарда, район-
нарда, колхозтарда болгаш совхозтарга эки түнөлдөргө чедип
алдылган. Харын, сыр дөдүр, кукурузаны өстүреринге хө-
рөөн ала-чаргаарлашкынче салышкан колхозтарда болгаш
совхозтарда чамыс дүжүт алдылган.

Кукурузанын бөдүрүп алган колхозтар область бү-
рүдүлгө бар. Кукуруза улаж шөлдөргө тарытылган болгаш
чаа культура болуп турар районнарында чамдык чөмкөргө
көргүзүл.

Чуваш АССР-ниң Сталин атыг колхозунга 1955 чылда
240 гектар кукурузаны тараан. Оларын иштинде 70
гектар кукурузаны немелде ноган чөк кылдыр ажаап ал-
ган; 170 гектардан сүт-бештак чөмкөргө баштарыг кукуруза
уналарынын бөдүрүп дүжүдүп алган, ол чорук колхозка 8
муң тонна силосу ажаап амыр арганы берген.

Москва областың «Петровское» совхозунга гектардан ор-
тумаа-биле 295 центнер кукурузанын унаарын болгаш баш-
тарын алган, а 15,5 гектар участкага бир гектардан орту-
маа дүжүт 402 центнер, оң иштинде 5 гектардан 750
центнер болган.

1955 чылда Белорус ССР-ниң «Рассвет» колхозунга 500
гектар кукурузанын гектар бүрүдүлгө ортумаа-биле 350
центнер кукуруза унаарын болгаш баштарын ажаап алган.

Чурттуң бүгү куржаларында кукуруза бөдүрүлгө дүжүттерин
берип болуп, тарыгаларын гектардан амыр дүжүтүп бол-
гаш хоолдуулуун талазы-биле, оңу ажаап өстүреринге
чарыгдалыг күш-ажылыны эки түнөлдөргө талазы-би-
ле кукуруза-биле деңгээрге култура чөк деп чүвени фак-
тылар бүдүрүлгө көргүзүп турар. Ийчангаш калдыг-бир
районнарга болгаш колхозтарга кукурузаны ажаап өстү-
рүп турга каныг аладалгандар болганын, чамдык колхозтар-
га болгаш совхозтарга кукуруза чүгө эки дүжүт бөрөөнүл
деп чүвени дөргөргө-биле аналгитеп көр болгаш 1956
чылда колхоз болгаш совхоз бүрүдүлгө кукурузанын бөдү-
рүлгө өстүрүп амыр тараа, амдыгаштанан бүгү-ле
күш-биле тарылгага белегенип, ылангы калдарын өрө-
дө эгелээр херек.

Чер ажылының талазында бистин кол соругалымы болза,
дүжүтү бөдүреринге болгаш чаа черлерин улам ыңай ший-

гээдин амырынга үндөлдөш алдыгы беш чылдын төңгү-
дө тараанын чыл бүрүлө ниити чылдаан 11 миллион
пуд чөдүрер, техниктиг культураларын — хөвөгүн, чиг-
ир сөйкөзүнүн, айнуу, коноплянын, тарымал тооруктуң
шөлдүн калбартыры болгаш дүжүтүп бөдүрер, а ол ыш-
каш картофель болгаш ногаларын бүдүрерин улаж-биле
көүдөлдөргө болуп. Бөдүр шынарыг картофель болгаш ногал-
биле чуртту бүрүн хандырынын соругаларын өң чөмкө ийи
чыл иштинде шийгээдин шыдаар болгаш шийгээдирер
ужурул-даа бис.

Салтарын, виноградар болгаш кат-чикис үнүштеринин
шөлдүн улгатырары эргежөк чутула. Ийи куржаларынын
тарыгаларын калбартыры, ол ажыл-херекке идеялгич ки-
рижирин бистин аныктарымын кийгиры чутула. Суггарыга-
кургалыга ажыларын хөмчөөш улгатырар, оон-биле кыды сугаттыг болгаш кургалыкып турар
черлерин ажылаан экижидер чөк чутула.

Партиянын Төп Комитетин минералдыг уюбренжелерин, бөс
үнүштер-биле болгаш көдөз ажыл-агый культураларын
хоралакчылары-биле демиселдин химиктиг чүдүлдерин
тарыгаларын калбартыры, оң ажыл-херекке идеялгич ки-
рижирин бистин аныктарымын кийгиры чутула. Суггарыга-
кургалыга ажыларын хөмчөөш улгатырар, оон-биле кыды сугаттыг болгаш кургалыкып турар
черлерин ажылаан экижидер чөк чутула.

2. Мал ажылын улам ыңай көдүреринин сорулгалары

Эштер! Сөөлүгү кыды партиянын мурнунда туруп турар бер-
ге болгаш оон-биле кыды өң-не сонгаарлаан болбас соруга-
ларын бирөөн болза, мал ажылын улам ыңай хөгжүдөргө,
мал ажылын продукттарын бүдүрерин болгаш белегезе-
рин көүдөлдөргө соругалар болуп. СЭКП Төп Комитетин
болгаш чамдык малдын баш санын көүдөлдөргө болгаш
продуктуларын бөдүреринге улаанган экономика — болгаш
организматиг улаж хемчеглерин системанын ажаап кылган
болгаш боттадырып турар.

СЭКП Төп Комитетин болгаш Совет чамдык мал ажыл-агый-
нын хөгжүдөргө колхозчуларын материалдыг сонугаларын
бөдүрерин эргежөк чутула деп санаа. Мал ажылында амыр-
ларын механизастарынын, малын оран-савазын туудурынын
кабак планын хүдөп алдыган болгаш херек кырында ботта-
нып турар. Чер-черин партия организациалар мал ажыл-
агыйнын шийгээдин участоктарын калдар-биле быжыг-
лаарынын талазы-биле чутула улаж ажыды чоруткан.

Бо бүгү чөдүрешкинниң түнөлдөргө чөдүрүп келбестиг
арганы чөк турган болгаш херек кырында чөдүрүп келген-
даа. Бистин мал ажылымынын байдалын көргүзүп турар
чамдык сан-түнерин алап ийиңдирин чөмкөргө көргүр.

ССРЭ-де продукттуг малдын баш саны

	1950 чыл	(1950 чылдангы улаж күт-бөдө)				
		1951 чыл	1952 чыл	1953 чыл	1954 чыл	1955 чыл
Ийектер	100	102	100	107	113	120
Мыйыстыг бөдө малдын ниити баш саны	100	103	99	110	114	117
Хаваннар	100	111	117	195	210	214
Хойлар	100	110	114	139	142	151

ССРЭ-де мал ажылынын кол-кол продукттарын бүдүрүлгө

	1950 чыл	(1950 чылдангы улаж күт-бөдө)				
		1951 чыл	1952 чыл	1953 чыл	1954 чыл	1955 чыл
Эт (соккан ден-ки-биле)	100	96	106	120	129	130
Сүт	100	102	101	103	108	119
Дүк	100	107	122	130	128	142
Дагаа чуургазы	100	113	123	137	147	154

Бистин чуртувус мал ажылынын талазы-биле санап чө-
пес куруаларылыг. Бир эвес колхозтарга болгаш совхоз-
тарга кызылмай организациалар ажыды калбартыр болза,
бир-ийи чылдарын дүргүзүндө онза түнөлдөргө чөдүрүп
болуп. Чижээ, хаван ажылын ап көрөлдөргө. Беш чылдын
баштайгы ийи чылдарында хаваннарын баш санынын
өздөлдө биске мырнай чөк албаан деп чүгө көргүсөш
саннаар келден-дир. Ийиң болза-даа хаван ажылын хөг-
жүдөр талазы-биле тодаргай хемчеглерин ап чорутканы-
биле сөөлүгү ийи чылдарын дүргүзүндө хаваннарын баш
саны дыка өскөн. Сөөлүгү дөрт айларын дүргүзүндө (1955
чылдын октябрь 1-ден 1956 чылдын февраль 1-ге чедир)
колхозтар хаваннарын күрүгө 1954—1955 чылдарын ол-
ла дөрт айларынга болза, оң 62 хуу хейнү дүжүлгөн
болгаш саткан. Колхозтар хаваннарын улам-на семирти
чөмкөргө турар апарган. 1956 чылдын февраль 1-де колхоз-
тарда семиртилгө 1955 чылдын февраль 1-де турганнаын
3 ажыг катан хей хаваннар туруп турар. Мал ажылын
продуктуларын бүдүрерин көүдөлдөргө айттылган про-
граммасы чөдүрешкинниң күстөгүн турарынын бүгү ба-
рымдалары бар.

Мал ажылын көдүрер талазы-биле хемчеглерде мал чө-
мөргө бүдүрерин көүдөлдөргө айттыргалары онза чутула
черин ээлен турар. Соруга чүд дөз кол чүл болуп тара-
ны бүдүрерин көүдөлдөргө-биле болгаш кукурузанын бүдүр-
ерин бүгү хемчеглер-биле калбартыры-биле калды хей чүг-
лө үнөргө, чижээлээр, кызылмай, дөдөргө, дөдөргө
болгаш өскөлдөргө-даа тарылгаларын база калбартыр
болуп. Хей чылда үнөргө сөгөнөргө болгаш оларын ала-
лаа, бөбүлү-лаа хоулсааларын шийип амыр, ук эонга

өң-не ажыктыг культураларын чамып тарытыр төлөдө, ала-
мат болгаш хөргүн байдаларын барымдалаар херек. Чан-
гыс чылда үнөргө сөгөнөргө, чижээлээр, мурнуу район-
нарга судан өттүп болгаш соргону, төп районнарга —
чайын андартан черлерге чамып тарытыр онза үнөргө
ажа-сууа хоулсааларын тарылгаларын база калбартыр
херек.

Сиген тарылгаларын чамдык эштерин шын эес көрү-
турар чорук деңгээрге чөтүр. Шаг-магдан бөр кызыл
тарыл келген районнарында кызыл кылып турары-
нын фактылары бар. Сигенерин ийчээр көр чорук пар-
тиянын айттышкынына улаангышак болуп турар. СЭКП ТК-ның февраль-март Пленуму бөдүрүп сугаргыт
шигээдин-биле сиген тарылгаларын эес, харын хей чылда
үнөргө сиген тарылгаларын чангыс хөпө куткан чүгө дөт
кылдыр көрүп турган чорукту буруу шапкан болгай, чүгө дөз
ол үеде оларын канчаал районнарга миллион-миллион ге-
ктарга чамып тарып, оортан кедергей чамыс дүжүтүп ап
турган. Сиген тарылгаларын чангыс хөпө куткан чүгө дөт
көр чорукту шийгээдин буруу шапкан, партия оон-
биле кыды чангыс чылда болгаш хей чылда үнөргө сөгөн
бөдүрүлгө берип турар районнарга оларын чамып тары-
тыр болгаш сиген бүдүрерин көүдөлдөргө херек деп ай-
тып турар.

Мал ажылын продукттарын бүдүрерин дыка көдүрер
дөз, бүгү-ле аргаларын ажаап турар болгаш малды бөдү-
нү эргежөк чутула фураж-даа, шыктыг-даа чөмкөргө-биле
хандырып турар удурутчу — эки удурутчу ол-дир. Ийча-
мыж, мал чөмкөргө бүдүрерин көүдөлдөргө бүгү-ле күш-
терин улаангышкынын оорунга, амырды дээр хөпөгө а-
зып, күрүвөөн чөмкөргө хейнү-ле амыр күзүп турар
колхозтар болгаш совхозтар удурутчуларын бисте ам-даа
бар. Ийчаарга продукттарга өртөктерин чигингенин ажап-
лап алган, магазиндерин хөпө, куруа болгаш өске-даа
продуктуларын салып алган, оларын малга берип турар
кижилер база эвөөш эес. Ол болза бүдүрүлгө эес, а чигин
чорук-тур.

Фактыларын бирөөн бөдүр. Москва чогулугу колхоз-
тарынын бирөөнниң даргазы мал чөмкөргө талазы-биле
12 колхозчулардан тургустунган бригаданын организастаап,
олакта ашканы, шоодайларын, автомашинаны хандырып
берген. Ол бригада мал чөмкөргө колхоз

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИНГ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫН XX СЪЕЗДИЗИ

Партиянын XX съездизинге Совет Эвилелинин Коммунистг партиязынын Төп Комитединин ОТЧЕТ И ЛЕТКЕЛИ

СЭКП ТК-нын Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевтуң илеткели

(Уланчызы).

тар, крайлар болгаш республикалар воронежчилерин пат-
риоттуг өгөдөлгөн эдерер дээрине чигинин чок
(Ургүлчүлөдиг адыш чаксаакшыны).

Эки мезу шынарыг дук кылгалыг пестер, каракул
хураган кештери, эки алгы хөкөтөштер болгаш кидис
идиктер хей болуун дээш, нарын дүктүг, чартык нарын
дүктүг, өткыр-дүктүг болгаш кешин тон кылдыр хей ажи-
лын бүтү хөмчөргө-биле хөгжүдери херектиң эрге-ажы-
тары негеп турар.

Колхозтар болгаш совхозтар улам-на хей дагааларыг,
кастарыг, өдүрөстөргө болуу; суг моондактарыга болгаш
хөдөктөргө балыкты өстүрүп; тоолуу ажилчыне болгаш
ары ажилчыне чогуур кичөөнгейи салыр херек.

Мал ажилынын хөгжүдөинде бүт-ле бергелер ажи-
партинген кылдыр болаар болза, шын эвес болгаш мырнай
одалыг чорук болуу ийик. Чок, эштер, мал ажилын уау-
туң өсүп турар херекелеринге дүжүп турар дөңсө-
лөр кедүрер төлөөдө, колхозчуларын, МТС-тер болгаш сов-
хозтар ажилдакчыларын, көдө ажил-агыйнын тускай
эртемилеринин ам-даа уруг күженишкенин болгаш
күш-ажылы негетиниш турар.

3. Көдзө ажил-агыйны механизастаары

Эштер! Бистин социалистг индустрияны көдө ажил-
агыйны амгы үнүң миллион-миллион машиналары-биле
чөпсөзеп турар. Чаа техниканы негедеринин суурунга
көдө ажил-агый ажилдарын механизастаары өсүп
турар. Хову ажилында чугула ажилдарын механизастаары-
нын айтырымы бисте шийиретинген. Ол болза совет
уаустун уруг тилгелестир-дир. Чамдык ажилдарын меха-
низап турганын, мал ажилын кыргыштырбаан, бүтү
көдө ажил-агый бүдүрүлгенин комплекслиг механизаста-
рыне өң кыска хуусада шийирчир сурулга ам бүтү шы-
гымы-биле тургустуну келген. Мынын байдалдары ма-
шина-трактор станцияларын ролу улам өсөр. МТС-тер-
ниң ажилын үндөини-биле экиндер талазы-биле алаан
хөмчөргө сөөлүг ий чыдарын дүргүзүп алынган. Ий
миллион хире трактористтер, комбайнерлер, чолча-
ларын, машиналар септер талазы-биле тускай эртемил-
лери болгаш өскө-даа механизаторларын МТС-терин штат-
тарынче доктаамал ажилчылар кылдыр шийирткен. Улет-
пүрүн 29 муң инженерлерин болгаш техниктерин МТС-
терге чоруткан. Бо бүтү МТС-терин ажил-чорудулаан
өзөн экилтиген. Идыг болза-даа ол ажил амгы негед-
лерге долу хөмчөдиг дүжүп турар деп ам-даа чугаалап
болбас.

Социалистг бүдүрүлгенин бүтү адыраарыга бот-оруга-
чарыгалыг болуу чорук бирги черинге ужу-дузалыг бо-
луп турарын дүжүлгө көргүзүп турар. Идыг турбүжө,
ажыл-агыйнын чорударынын бо шыгыттыганын методу МТС-
терге ажилгыштыгын турар. МТС-терин күрүне бөдөл-
генин күсөлү-биле ажаландырынын ам бо үдө туруп ту-
рар чорук харыскаа, контроль чок чорукту болдуруп ту-
рар. МТС-терин хей-хей ажилдакчылары машина-трактор
станцияларынче экономикагит көргүзүлгөндү хандыр өөр-
мөй, машиналарын эң ажилгыт кылдыр ажалдаарын
чогуур сокуртаалыг болуу чорукту илгерилейиш турар.
МТС-терин ажил-агыйны ажил-чорудулаан түнөөдери
барымаалаан ажаландырынын турар. МТС-терин ажил-
дакчыларын ажил төлөвирин машиналарын ажилгыт
ажылдаарынын, колхозтарда көдө ажил-агый културала-
рын дүжүтүлгө болгаш мал ажилынын продуктуулу-
дан хамдарыг кылдыр тургустуу.

Машина-трактор станцияларын бот-оруга-чарыгалыг
болуу чорук эң чооку чыдарыга чоруту шийирчир ажи-
тыг. Бир дөмөй хөмчөкчирлиг бот-оруга-чарыгалыг
чагыс аай системазын чурттуң бүтү МТС-теринге тургу-
зуп болбас билдинтир. Тус-тус зоналарын онзагай байдал-
дарын, а зоналарга-райондарын онзагай байдалдарын ба-
рымаалап тургаш, бот-оруга-чарыгалыг ботангыр сис-
темазын чорудар херек. Бо хөмчөргө МТС-терин ажил-
дакчыларын илгерилейиш чоругу көдө ажил-агый бүдү-
рүлгенин көдөр дөш оларын харыскаалыг билдир.

МТС-терин ажилын экиндери-биле калы бистин кө-
дө ажил-агый министрстволарынын, а ол мышка
Трактор болгаш көдө ажил-агый машина туушукунуң
министрстволуң техниктиг политиказын шыгытты эли
чазар херек. Ол министрстволарын удурутчулар чур-
туң канчаар-даа аажок уруг бүтү дөңсөөнине чангыс аай
тракторларын, комбайнларын, хөргүн болбааларын чө-
псөктерин ажиллап болуу деп болуп турарлар. Дөңсө хөв-
ларын Кубанга болгаш Сунг-Барын чүтүп азы При-
балтика республикаларын уруг эвес чакостарына ажил-
дакчылары-биле чангыс аай аар, илгерилейиш тракторларын,
кожуалыг болгаш бот чоругу комбайнларын бүдүрүп үн-
дүрүп турар. Мынаарга ол шын эвес-тир. Чурттуң кол-коз
зоналарын онзагай байдалдарын барымаалап, машина-
ларын системазын ажиллап кылырын айту келген.

Дайын мурундалыг үдө болгаш дайын сөөлүдөгү баш-
тайгы чыдарыга согу-барын болгаш өскө-даа обзастарга
дүжүлүг тракторларын уруг чедишкени-биле ажиллап тур-
га. Дүжүлүг тракторларын бүдүрери сөөлү үдө дык
зырылган. Мынаарга дүжүлүг тракторлар мынг болуу
доога, башкарыр энтит, пневматиктиг тракторлар биске
илгерилейиш тракторлардан хей өскө-даа болза, оон эвөөш
эвес негетиниш турар. Оларын бүдүрери, мынгалы ажил-
дакчы болгаш септери бүдүрү, мычангаш өртөк-үнеси
чын.

Хөргүнү ажиллап кылдыр асылыг чөпсөктерге баз
көдө ажил-агый култураларын тарырынга ажиллаар
өскө-даа чөпсөктерге азыгы беш чыла бүрүн шийирчир
херек. Асылыг болуу шыдаас кожулуг чөпсөктерге
(чизэлээр, аар андамынар) принциптер чокка ажил-
лаар арганы трактористке берип турар тускай таарышты-
рылааларын заводтар чогаалып кылдыр болгаш бүдүрүп үн-
дүрүп ужурут. Асылыг чөпсөктерге шийирчирин муң-мун
принциптерин хостаар, машиналарын кылырынга метал-
лин чарыгалыг 40—50 хуу өвөөжүл, кылар чүдүлүг
чарыгалыг кылдыр болгаш күш-ажылын бүдүрүчүлүг
билдир арганы бөр.

Чооку чыдарыга кол тараал районнарга тараан
ажыллап ажаап алырылче шийирчир херек төлөөдө дүжүтү
ажыллап ажаап алырынын машиналарын бүдүрери улу-
биле калбарыны тергил чугула.

Көдө ажил-агыйны механизастаарынын чугула чүтү-
болуу колхозтерин, МТС-терин болгаш совхозтарын элек-
триктеринче онза кичөөнгейи салза чогуур. Бо соругулан
шиитирлээр бистер бөлүгү күрүне ужу-дузалыг кылдыр

ам-даа көрбөй турар бис. Оон түржүк колхозтарын болгаш
совхозтарын электриктерин шын эвес көөр чоруктар тур-
гулаан. Экономика талазы-биле ажилгыт болгаш техниктиг
бергелер чок черлерде бешин колхозтарын болгаш совхозтар-
ны энергетика системаларын кичирин бешин чөпсө-
рейи турган. Бистин бүтү ажилдакчыларымыс колхозтар-
нын болгаш совхозтарын электриктерин чурттуу электрик-
теринин уруг планынын чарыбас кезин кылдыр көөрү эрге-
жок чугула.

Ленин чурттуу электрия станциялары-биле шыварынын
эргежок чугулазын дугайын чугаалап тура күрүнең
чугула уруг энергетиктиг системаларын эвес, харын көдө
электрия станцияларын калбас четкизи тударын база ай-
тын турган. Бо соругулан калдыг арга-биле шийирлээ
чогуруу? Амгы үдө колхозтар болгаш совхозтар уруг эвес
станцияларын боттары тууун турар, мынг болза-даа бүдү-
рүлгени электржидеринин айтырын техника талазы-биле
шын шийирлээринин арганы оларга чамдыкта чок болуу
турар. Колхозтар аразынын, районнарын азы харын-даа
районнар аразынын станцияларын тууун калбарта
чогуур. Чангыс аай хөвирлиг электрстанцияларын төлө-
лөдери чурттуң ол-бо зоналарын онзагай байдалдарын
барымаалап тургаш, ажиллап кылдыр херек. Бойдуз та-
зы бар черлерин чогула турар чамдык станциялар газыг
одалга-биле, өскөлери—торф-биле, оон өскөс—кара азы кү-
рөң хөмүр даш-биле ажиллап болуурлар. Гидроулаары-
ларын черлерге гидроэлектрия станцияларын черле тудар
херек.

Идыг станцияларын кым база калы черин ажа-хө-
рөгилери-биле туралар? — деп айтырып үнү келир. Ол
станцияларын колхозтарын ажа-хөргөлери-биле рес-
публика организацияларын кооперативтиг өгөдөлгө тудар
кылдыр тургузар болза шын болуу ийик. А колхозтар
аразынын, районнарын болгаш районнар аразынын стан-
цияларын олар чугу болгаш өскө-даа материалдар-биле хан-
дырын күрүне планынгарыга көрө чогуур.

Көдө ажил-агыйны электржидеринин талазы-биле
ажылдарын доозар хуусааларын ам доктаап шыдаас бис.
Курлап болгаш чогуур министрстволар бо айтырыгын
мык өөрөңи көрүп, тодаргай саналарын республикаларга
болгаш областтардан алгаш, оларга үндөйлөш, колхозтарын,
МТС-терин болгаш совхозтарын электриктеринин четче
планын ажиллап кылдыр болгаш чазак черинге көөрү-биле
кичир хуулаалыг.

4. Совхоз бүдүрүлгенин хөгжүдөр дугайында

Көдө ажил-агыйны улам мын ажилдарын соңгара-
тымыс соругуларын шийирлээрбаан, социалистг көдө
ажыл-агыйны организацияларын дөдө хөвир болуп турар
совхозтарын хөгжүдөрине онза кичөөнгейи салыр ужу-
рут бис.

Партиянын Төп Комитеди эргэ совхозтарын быжылаар
болгаш чаа совхозтарын тургузар талазы-биле алаан хей
чугула хөмчөргө алаан. Сөөлүг ий чыдарын дүргүзүп
581 чаа уруг совхозтар, оон иштинде 425 совхозтар кур
чөдөргө тургустунган; ССРЭ-ниң Совхозтар министрстволу-
нун совхозтарын тарыла шөлдери 10,5 миллион гектар-
га көүдүн болгаш 1955 чылда 24,5 миллион гектар бо-
ган, мынаарга тараа култураларын шөлдери 2,4 гектар
улагаткан. Оон түнөөдө совхозтардан тараан 1950 чы-
дынга болаарга, күрүне ам дык хейиң ап турар. Совхо-
тар мал ажилынын продуктуларын, картофалын болгаш
ногааларын дуулаалыгын дык көүдөткен.

Амгы үдө совхозтарга тараа бүдүрери күвөдери-биле
чөргөстөргө совхозтарга хөвч, чыгыр сөккөз болгаш
өскө-даа көдө ажил-агый култураларын бүдүрери улам
калбарта чогуур. Ботунуң шынарынын талазы-биле тараа
болгаш өскө-даа култураларын өстүрүнгө уруг ажилгыт
эвес, мычалаажок мал ажилыга бүрүн ажилгыт ажилла-
тымыс черлерге мал ажилынын, мынгалы хой ажилынын,
совхозтарын хөгжүдөр херек. Зоналарын онза байдалдарын
барымаалап тургаш, ажиллап черлеринин 100 гектарынга
хамдарыштыр продуктулар бүдүрери планын үндөйлөш
салышкан, совхозтарга планнашкынын системазын эле
көөрү ажилгыт болуу турар. Ол болза совхоз продукци-
ын бот-үнеси чигилеринин болгаш совхоз бүрүгү бөдү
оругулаыг бүдүрүгө чери болууларынын соругулан улам
бөтүтү үндөинге салыр.

5. Урезин ажилы—көдзө ажил-агыйны көдүреринге чугула звено

Көдө ажил-агыйны көдүреринге чугула звено болза
үрөш хөргүн шын чорудары болуу. Уруг организмиз
ажыл-агыйнын чыдарынын ол соругулан шийирлээр
идыг берге эвес мышка болза-даа, үрөш ажилы бисте
сандаргай байдалга туруп турар. Мынаарга ол соруга
шиитирлээринин бээр чорук чүгө көдө ажил-агый
ажылдакчыларын талазында бо айтырыгын чеди үн-
дөйлөшүгү түнөөдө.

Урезин ажилын шын организастаан тургаш, көдө
ажыл-агый култураларын дүжүтүп чогуур дөңсө
көдүрү болбас дүжүгү билип алыр айту келген. Ол айтырыг
шиитирлээринин турар ужурут. Урезин хөргүн колдуунда
муракчы совхозтарга мөңгөп база районнарын ажил-
агыйларын экилдиг тургаш, оон дүргөн шийирлээр бо-
луу. Совхоз болгаш районнуң урезин ажил-агый бүдүрү-
гө тускай зонаны бөр херек, олар алаа урезин ажилын,
долгаштыр турар колхозтарын урезинер-биле хандырын
харымаар ужурут.

Кукурузанын хайнактаан урезинерин өстүрүп дугайыг
онзаап чугаалаа чогуур. Бо хөреке бистин чурттуу-
көдө ажил-агый чамдык чурттардан хөжүлп калган, а
ол хөжүлпкенин көдө ажил-агыйны ажилдакчыларын хай-
нактаашкынын ужу-дузалыг билбей турарынын ужурун-
дан болбаан. Хайнактаан урезинерин өстүрери бистин эр-
темендерин болгаш муракчы ажил-агыйларын шад-
дан бөр чоруду келген, бисте ботуушту хайнактаан ур-
езинеринин кайгамчыктыг үдөгөдери бол болгай. И-
чалгажок көдө ажил-агый органныр бо ажилын бөдү-
ргө организастаан болгаш оон түнөөдө бистер кукуруза-
нын хайнактаан урезинерин АКШ-тан салып алаар-
дыр бис. Американар дайын сөөлүдө кукурузанын хайна-
ктаан урезинерин тарырычыне барык тууг шийирлээр.
Оон түнөөдө АКШ-ка кукурузаның дүжүлүг, тараа бо-
дө гектардан 15-тен 25—27 центнер кылдыр өскөн.
АКШ-та урезин бүдүрү талазы-биле тускай компаниялар
бар. Олар тускай зоналарга херек хайнактаан урезинерин

бүдүрүп—кукурузаны өстүрүп, ону ажаап ап, кургалып,
үрөштерин оларын хөмчөдөиниң болгаш хөвиринин айы-
биле сорттап, шоолайларга савалап турар болгаш фермерлер-
ге салып турар. Ол дөргө эки дүжүлгө-дыр, мычангаш
биске ону ажилгаары ажилгыт боор.

Соруга болза селекция ажилын экиндери, кукуруза-
нын хайнактаан урезинерин өстүрери калбаа-биле органи-
астаары, мынг урезинерин бөлөктөр талазы-биле завод-
тарын тургузары, оларын кылырынга техниканы, кадрлар-
ын тускайлап үдүрүп бөри, чангыс өскө-биле чугаалаарга
кукурузанын хайнактаан урезинерин алырын айтырын
шиитирлээр болуу.

6. Колхозтарда тудуг дугайы

Эштер! Көдө тудугуң айтырымынче партия болгаш со-
вет организацияларын кичөөнгейи хандырынын эрге-
жок чугулазын үзү келген. Чүс-чүс чылдарда ажил-
агый болгаш култура талазы-биле көдөини хөжүлпкенин чор-
уулан тыныглан салга, өртөн дайынны үзүнде тре-
лишкенин түнөөдө ам-даа күштүг болуу көстү
турарын бистин шийирлээр билдинтир. Элең хей кезин чаа-
гайжыды туттумаан бажындар чурттап турар колхозчу-
ларын амырлап-чурттага байдалдарын дык экиндер
дөш ам-даа хей чүдүлү кылдыр алаар. Хей-хей көдө рай-
оннарын кайгамчык уруг дөңсөөнине өртүктүгүн чогу
мышак, өртөн үнүң мынг салга-биле илгерилейиш бол-
бас. Бүдүрүлгенин хөгжүдөрине эрге-ажыты кажан-даа
бирги черге турар ужурут дөргөн черле билдинтир. Оон-
биле калы бүдүрүлгенин өдөйлөшүн суурунга, колхозтар
нын нити ажил-агыйны көдүреринин суурунга үндө-
лөш, чурттага бажындарын болгаш култура олагары-
нын туушукуну калбартырын таарымчалыг байдалдар
тургустуну турар. Ам бисте ажил-агыйны уруг чедиш-
кенин чеди алган, бөдүк оругулаарыг болуу турар му-
нук колхозтар бар. Идыг колхозтар чүгө хамыктыг му-
нук колхозтарын хей-нити тууларын, уруулар
салтарынын, бөдүлгө бажындарын, клубтарын, чунар
бажындарын, намыл кыраан колхозчуларга бажындары-
нын, хөдө бажындар черлеринин туушукуну калбартыр
эвес, харын база колхозчуларга чурттага бажындары туу-
ларын, амырлап-чурттаганы чагайжыдырынга уруг
дуузын көргүзүп болуу.

Чурттага бажындарын туушукуну колхозчуларын
боттарынын хөргөйлөрүн күсөлү-биле чорутуурун ужу-
рут. Оон болгаш чүс-чүс мун колхозчу аг-бүдөдө
оругуларын ам оларга чагайжыдыр туттунган чараш ба-
жындарыг болуу арганы берип турар, мычалаа-даа колхоз-
чу ботунуң бажындарын туушукуну, мынгалы туулу ма-
териалдары тыптып алырын чамдыкта күсөдип шыда-
лай баар. Идыг болганда, чер-черге тудуг материалдарын
бүдүрери организастаар талазы-биле колхозтарга дуулаар
херек.

Ботунуң элчөдө район ажилдакчылары улам бөдү
техниктиг дөңсөтүгө тудуг материалдарын бүдүрери органи-
астаар хуулаалыг. Мычалаа материалдар эки, чик өр-
төктүг, а кол чүс болза оларын хей болурунда.
Бистин аргаларымыс ажиллаар болгаш чогаалып кылган
төлөдө дуулаар энтит салыр бөдөн бажындарын тудар
херек.

Бажындарын тутуу шүдөини канчаар төлөөр? деп
айтырып туруп келир. Манаа яным-бүрү байдалдар туруп
болуу. Бирөөдө, ботунга бажынын тууун алырын азы тып-
тып алырын күзөң колхозчулар күш-хөргөлери бот-
тарынын алган ажалдарын калдыр-бир кезин шийирчир
болуу. Ол хөргөлөрүн күсөлү-биле онза фондуну тургузу-
п болуу. Колхозчуларын шийирчир чурттага бажындары-
нын туушукундан аныкта, оларын өскө соругулаарга
ажыллаар эрге чокка банкыга турар ужурут. Бир арга ол.
Өскө арга болза эргежок чугула ажил-агый тудугулар-
биле болгаш култура-амырлап албан черлери-биле нитинин
хөргөлөрүн хандырган колхозтар ботунуң оругулаарында
чурттага бажындарын туушукуну чогуур түнү
үндүрүп бөри болуу. Колхозчуларын чөпсөктерин-биле,
нити хуулаады бажындары-биле бо чорук кылдыр ужу-
рут дөргөн черле билдинтир. Шийирчир хөргөлөрүн күсө-
лө-биле колхозчуларга бажындарын колхоз тууу бөр.
Оон сонда барык 5 азы 10 чылдарын иштинде, тодаргай
байдалдары хамдарыштыр, колхозчу бажынын бүрүн өр-
төк-үнеси колхозка төлөөр ужурут. Адактын сөөлүдө,
катыштырган хөргөлөр-биле бажындар туушукуну чо-
рударын ушук хөвир база туруп болуу. Бир талазында,
колхоз бажындар тударында чеди дуулаачынын колхозчу-
ларга тыпыры-биле чөдөини тускайлап бөр болгаш өскө
талазында, колхозчу ботунуң хөргөлөрүн чогуур түнү
ол чөдөлгө мөңгө. Өртөк-үнесинин, хөмчөдөинин, планнаш-
кынын талазы-биле бажындар яны-яны болуу болгаш
болуу-даа ужурут дөргөн бөдү-ла билдинтир.

Туушукуну канчаар организастаар? Мергешлиг
тудуг бригадаларын тургузарын, колхозчу тудугчуларын
күш-ажылы улам бүдүрүчүлүг болуулар дөш оларын
эргежок чугула дөңсөөлөр-биле, чөпсөк-хөргөлөр-биле
хандырын колхозтарга сүмөлөөр херек. Калы болуулар
черлерге районнарын колхоз туушукуну организастаарын
тургузуу, оларга тускай мергешилин алымы-биле чогуур
санын тудугуларын колхозтар тускайлап берген турга
чогуур. Ол чорук туушукуну улам калбас хөмчөдөргө
механизастаарын, чурттага бажындарын болгаш өскө-даа
тудугуларын эң дүргөн болгаш эвөөш чарыгалдар үндү-
тургаш тудуг арганы бөр. Идыг тудуг организастаан
колхозтарын хөргөлери-биле тургустуу ужурут дөргөн
билдинтир. Ол болза колхозтарын уугу-биле тургусту-
уар организация. Оон элери — колхозтар. Күрүнө болза
район Советинин күсөмон дамчытып колхозтарга ол ор-
ганизацияларын удурутунга чүгө дуулаар.

Тууу болгаш черепица бүдүрү дугайында кам сөс.
Бо айтырыгын колхозчулар боттары шийирлээр ужурут.
Калы ажил-агый болгаш колхозчулар бо херекти күсө-
лөп шылаар черлерге туууу, черепица бүдүрери шуут
колхозка организастаан туруп болуу. Чамдык таварылаар-
да колхозтарын болгаш колхозтар аразынын заводтарын
тургузары ажилгыт.

Көдө ажил-агый министрстволу, эвилелешкен болгаш
автономнуг республикаларын Министрлер Чөдөлдери,
область болгаш район Советтеринин күсөмонны туушукуну
организастаарыга, көдө черлерин чагайжыдырын ший
планынгарыга, чурттага бажындарын болгаш өскө-даа
тудугуларын чангыс аай төлөдөдөргө чогаалып кыл-
гынга колхозтарга дуулаар хуулаалыг. Мынгалы сантех-
никаны, дартаннар кылыларын бүдүреринге, эжи бөд-

гаш сонга калтыар чүдөдери бөлөктөрине дуулаажыр
херек. Колхозчуларга чурттага бажындарын тудары —
бистин көдө ажил-агый бүдүрүлгенин улам мын ажил-
агый хөргө-биле, миллион-миллион колхозчуларын ма-
териалдыг болгаш културалыг дөңсөөнине бөдөдери-биле үзү-
бес харылашкан ужурунда эң эргежок чугула чүдө болуу.

7. Көдзө ажил-агыйны удуртуурун деңгелин бедидер

Эштер! Ам, бисте көдө ажил-агыйны күштүг-биле көдү-
рүнгө материалдыг болгаш организастыг бөлөктө суурун
тургустунга бүтү чүс партия, совет болгаш көдө ажил-
агый органнынын шын уурутулазында, партиянын үн-
дүргөн шийирлээр күсөдери хандылар ботунуң чугула-
дуг организастыг ажил-чорудулаан чорудуу билдинден
хамдары.

Совет Эвилелин бир дөмөй бойду болгаш хөргүн бай-
далдарыг калды-даа зоназында муракчы-даа, ортук-даа,
хөжүлпкенин даа колхозтар бар. Мычангаш ажил-агыйны
уурутуурун дөңсөөнине херек болза, чамдык мурунда
колхозтар даргаларын, бригадирлерин, агрономдарын болгаш
зоотехниктерин, МТС-тер болгаш совхозтар директорларын,
а ол мышка көдө ажил-агый бүдүрүлгенин организаста-
чылары болуу хуулаалыг өскө-даа ажилдакчыларын ший-
ли алырында болуу. Моод ужурунда кадрларын шийирчи,
уурутуурун дөңсөөнине бедидер — ам социалистг көдө
ажыл-агыйны улам мын ажил-агыйны шийирлээр чүдө
ол болуу.

Бистин көдө ажил-агыйны чедишкенин хөгжү-
дөргө эрге-ажыты төп черге болгаш чер-черге көдө
ажыл-агый органнынын ажилын шийирлээр экиндер
негеп турар. Бистин совет аппаратымыс ботунуң бүт-
лө дамыл-дамырында бүдүрүлгө-биле харылашкан, ботунуң
ажылын бүдүрүлгенин эрге-ажыты чатыртан турар
ужурут. Көдө ажил-агый министрстволарын, совхоз-
тарын болгаш бөлөктөдөргө организастыг тургузуу бо-
гаш практиктиг ажил-чорудулаан бо негедөдө хамы-
лап турар бө? Чок, харылашай турар. Оларын тургузуу
ам-даа аажок уруг болгаш бюрократыг. Чер-чер органнын
холгаарай бөр мынг аппаратын төп черге турганы биске
херек чок.

Амгы байдалдарда көдө ажил-агый министрстволарын
кандыг функциялар арган турар ужурутуу? Ол функци-
лар болза перспективтиг планнашкы, ажаландырыгын
кын болгаш хандырылгэ, чакаткы онзааларын күсө-
сөдөп дөш күрүне контроль болуу. Көдө ажил-агый
министрстволу болгаш Совхозтар министрстволу эң чү-
гула соругула — муракчы дүжүлүгүн өөрөңи болгаш
негедөдө, өртөңи чөдө чедишкенин бүдүрүлгө
шигелдери болуу. Ол функцияларын күсөдөргө минис-
терстволарын, уруг эвес болза-даа, бөдү мергешлиг ап-
параты херекти. Мычангаш соруга чүдө ол ап-
параты калы ботунуры-биле кызырар, бөдүлүчүлүг, ону
байдалдар өскөдөп турары-биле дүштүр чорудары болуу.

Мынаарга бөлөктөк аппаратында хөргөдиг байдалы кан-

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИНГ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫН XX СЪЕЗДИЗИ

Партиянын XX съездизинге Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязынын Төп Комитетинин ОТЧЕТ ИЛЕТКЕЛИ

СЭЖП ТК-нын Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевтун илеткели

(Уланчысы.)

колхозчулар казытып. Моон ужурунда продукциянын чыгыс санына күш-ажылды чарыгдалары АКШ-ка бодарга бисте куду апар үдө бесте — а бис ону чедип антар бис, — СССР-де көдө ажал-агыл чоңуңу саны АКШ-тың көдө ажал-агылындазын бодарга каш катан хей бооп болур. Ынчанымзе, бисте ажалын күжүн бүдүрүчүлүг ажалга турары ам-даа четпес деп чугаалаар керек. Ынчангам бодуустун ажал-херектеристи шүгүмчүлөдү боду-бисе үнөлөп көрү, даштыкыны дуржулазында бүгү ажалыг чүдүлү ажалгаары бисте херектиг.

Көдө ажал-агыл талазы-биле партиянын айыткан хемчеглерин боттандырганнын түнеленде чүдүтүп өзүл турар херектерин хандылар хемчеглерге көдө ажал-агыл продукцияларын эң кыска хуузада бүдүрүн улагтырарына бүгү байдалдар бисте тургустунгай. Коммунистиг партияга баштаган совет кижилер бо амдыралчы сорулганы алдары-биле шиптирлээр дээринге бүдүрүп болур. (Үргүчүлөдиг адыш часкаашыны).

СОВЕТ УЛУСТУН МАТЕРИАЛДЫГ ЧААГАЙ БАЙДАЛЫНЫН БОЛГАШ КУЛЬТУРЛУГ ДЕННЕЛИНИН КӨДҮРЛҮШКҮНҮ

Эштер! Улестүрүң болгаш көдө ажал-агыл өздө-дизинге үндөшпөстө, совет улустун амдыралчы деннелин чыгышын чөк көдүрүшкүң болган. Бешки беш чылдың чылдарында СССР-ниң национал орулгазы 68 хуу көдүдө, а бисте ол орулганың дөрттүн үжү чоңуң хууа херектерин хандыларынче чоруту турары билингир болгай. Ол үнөң дүргүзүң ажал-агыл чыгышын болгаш албан-хаакчыларын боттут ажал төлөвир 39 хуу, а колхозчуларын боттут орулгаары — 50 хуу өскөн. Социал хандырылга, ажалын, албан-хаакчыларын шөлө төлөвир, даштанымга бажың-нарга болгаш санитарияларга халас база чингелдеп күткөвкөр, пенсия, эмгекке дууламчызы, студенттерге стипендия болгаш өскө-дө чүдөдөң талазы-биле дууламчыга беш чылдын иштинде күрүне 689 миллиард рублдан чарыга-даан.

Социалистиг экономиканың көдүрүшкүңүңе үндөшпөстө, улау херектерин хемчазы чык келген дүдүм өскөн. 1955 чылда күрүне болгаш кооператив салымнын четкини 1950 чылдан 1,9 катан хей барыяларын чоңга саткан. Бүтүрө болгаш кооператив салым дамчыгыш чоңга барыялар садарының өздөдөн (1950 чылга деңгээрге хуу-биле) көрүтүп турар чамдык сан-мөдөдөң көргүзөй:

1950 чыл	1951 чыл	1952 чыл	1953 чыл	1954 чыл	1955 чыл
Эт болгаш эттүк продукциялар	100	120	124	171	206
Балык болгаш балык продукциялар	100	112	128	137	162
Мед саржаз	100	107	110	150	158
Увүш үдү	100	135	170	182	222
Даштыкы болгаш иштөө хеп	100	107	115	151	182
Пияк	100	108	118	150	163
Мебель	100	142	154	201	272

Чигир, төрү болгаш хөөк-сазын кылмыг пөстөр, шактар, дээрнүр машиналар болгаш өскө-дө барыялар садары баш дымка өскөн.

Радиопромуштер, телевизорлар, музыка херекселдери, чадаг-өгөдөр болгаш өскө-дө култур-амыралга херек барыялар садары улау-биле өскөч. Совет кижилер эки чөмөк, бетинер, боттарынын культуруг негеделерин бүрү хандырылар апарган.

Ажалын чондарының материалдыг чаагай байдалының өздөдөн бистин чүдүрүшкүң чоңуңуң немей өздөдөн беш чылдың чылдарында 16 млн. 300 муң киж байлыгының фактызы-биле база таймырлатынгар.

1. Чоннуң өзүл турар материалдыг херекелдерин долзуу-биле хандылар

Ол-ла бүгү дымка улау чедипшиңнер-дир. Ындыг болза-даа бистер чүдө өрткөн чылдар-биле деннелин өскө, а кол хурузунда улустун доктаама өзүл турар материалдыг болгаш кулчулуг херекелдерин барымдалаар ужураут бис. Бир өскө бо байдал-биле херекти ап көрө болза, бисте долзуу-биле четчир херекелдин чүдүлери ам-даа чок, чуртталга черлери чедипшиң турар, ажалын чондарының материалдыг чаагай байдалын бедир-биле холбошкан хей-хей чугула айтырыгдар ам-даа шиптирлестинмөң деп чугаалаар керек.

Октябрь революцияның чедир бистин чүдүрүс кошкак көдүлүңдиг улестүрүң болгаш бүдүрүк көдө ажал-агыл-дыг, экономика талазы-биле холжундагы турган деп чүрөңи өскөдөн көрбөй барып болбаз тодаргай. Улау ажал-агыл чыгыш саян четпес когаралы таварыштырган болгаш хей-хей миллион кижилерин амы-тынын когараткан ийи дайынын болуңуң туруп келгенниң үжөн өск чылдарының дүргүзүңда Совет күрүне чурттал арттирер ужурга таварышкан.

Ынчангам бистин улустун материалдыг чаагай байдалы дымка өскөн тура-даа, социалистиг тургустунуң болдунар арга-лары-биле болгаш совет кижилерин доктаама өзүл турар херекелдери-биле дүшкөн турар ындыг бедикте чоңуң амдыралчы деннелин көдүрө төлөдө, хей чүдүлери кымыры (Коммунистиг партияга болгаш Совет казакка онаажын турар).

Сөөлүг чылдары Төп Комитет улустун чаагай байдалын улам ылай бедир талазы-биле өзөн хей хемчеглерин алган. Ынчадажок хей-хей чугула аш-чөм болгаш үдүтүр барыяларын бүдүрүп өзүл турар негеделден бисте ам-даа холжуап турар. Чамдык хоорайлар болгаш чуртталгалыг черлер, чижээлөргө, өт, сүт, саржаг, кат-чикле ышкан ындыг аш-чөм барыялар-биле амга чедир четпес хандырылган турар, а чамдык таварыгаларга картофель болгаш ногаалар-биле бесте хандырылга дүштөшкөңгө таварыш турар. Чамдык бедик шынарыг үдүтүр барыялар-биле чоңуң хандырылганында база бергедөшкөңнөр бар. Ол чорук бистин салгы организациаларының өздөк өскө кандай чорутуң өзөн хемчегте таймырлар тура-даа, кол чылдаган бүдүрүлгенин четпес хемчегинде болуп турар. Сорулга бол-

за, аар индустрияның колдаан өздөдөңгө даямдыккан, көдө ажал-агылдың күштүг көдүрүшкүңүң чедип алмыр, чик болгаш аш-чөм үлестүрүң эң дүргөн бурингааралдыр болуп турар.

Эштер! Адыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларын төлөвиринде ажалыннарның болгаш албан-хаакчыларын боттут ажал төлөвирин барык үжөн хууга, а колхозчуларын орулгаларын 40 хуудан өзөн өскө бедирин чедип алмырың сорулгазы салдымын турар.

Партияның Төп Комитетинин сөөлү үдө айыткан өзөн хей хемчеглери улустун материалдыг чаагай байдалын улам ылай көдүрүлгенин сорулгаларын боттандырырга ийит бээр.

Чоокта чаа партиянын Төп Комитетин болгаш СССР-ниң Министрлер Чөвүледи ажалдыкчыларын чыгыс төлөвирлэг болуңга ажал төлөвирин бедир дугайында доктаа төлө-вилелин белеткээрин дээскан. Ажал төлөвиринин ол бедир-шинин ажал-агылдың аны-бүрү адыралында ажалын-нарның болгаш албан-хаакчыларын ажал төлөвирин чүрү-чүдүл дугайында ийити хемчеглери-биле чергелештир боттандырган турар ужураут. Оод-биле кады ажалдыкчыларын ажал-агыл төлөвиринин мергезилдерин болгаш күш-ажыл-дың аар-бергенин барымдалап, оларын ажал төлөвиринин деннелин шың денягүрү хандырылган турар ужураут.

Ажал төлөвиринин болгаш тарифициалыг системанын-да хей чорук-чүрүм чок чоруктар болгаш бүдүрүлгенин барыч чугаалап казга чогуур. Министрстволар, ведомстволар болгаш профессионалдыр бо айтырылар-биле болуп-чогуур ажалды кылбай турган болгаш оларын шымында сандар-каткан. Ажал төлөвиринге деннестирлелер кылдыр фактылар ховар өскөн. Аны-агыл ведомстволарга болгаш оон туржук чыгыс ведомствонун иштинге бесте бир дөмөй ажалды аны-агыл төлөп турар чүдүлөр бар. Өзөн төлөвир ажал ажалдыкчылар-биле чергелештир чүңү-биле-даа шың-актырбаран ажал төлөвирлер ап турар ажалдыкчылар бар, ындыг ажалдыкчыларын категориязы мүн-не шоолуг өск болуп турар.

Күш-ажылдың төлөвиринге чогуур чорук-чүрүмү тургусту деп политиктиг болгаш ажал-агыл чугула сорулга бистин мунууштуу туруп турар. Ажалдыкчыларын хууда материалдыг сонуургалдыг болурунун принципни амдыралга чыгышын чок чорудары өргөжөк чугула, ол принципти боттандырырга болза, бүдүрүлгенин чыгышын чок өстүрүлгөң ол чугула негеделден болурун ултас керек. Ленинниң өөрткөңи болза: «Улау ажал-агылдың калды-даа улау адырын хууда сонуургалдыг болуп чорукка тургусту керек». (Ленин, Чог., том 33, ары 47).

Ажал-агылдың бүтү адыралында ажал төлөвиринин хандырылган шүдүрүг өскөдөң болгаш болбазыраңгайдыр, ажал төлөвирин ажалдыкчы бүдүрүлгөң күш-ажыл-дын санында болгаш шынарында шүтү хамаарыгалыг болу-дур бисте материалдыг сонуургалдыг болурунун күчүлүг бызырын күш-ажылдың бүдүрүлгөңүң бедиринге долзуу-биле ажалгаары өргөжөк чугула. Инженер-техниктиг ажалдыкчыларын болгаш ажал-агыл удуруччуларын ап көрө болза, оларын ажал төлөвиринин чамдыкың дөңтүг, бүдүрүлгенин, үлестүр адырын, колхозтарын, МТС-терин болгаш совхозтарын кол көргүзүлгенин шынгы хамаарыгалыг болуп ужураут. Төлөвиринин ындыг чүрүм кыл-ганын барымдалап төлөвиринин социалистиг принциптеринге дүшкөн турар. Ол сорулганы шың шиптирлээр чорук бүдүрүлгени болгаш бистин улустуң чаагай чорук улам ылай көдүрө арганы бээр.

Эштер! Партиянын Төп Комитетин ажал хуңуң дүргүзүң кымыр дугайында айтырып ышкан бирги чергениң ужу-дугуң ындыг айтырыгын катан кирил болурун арга-лары бисте бар деп санап турар. (Үргүчүлөдиг адыш часкаашыны).

Ажалын аныгың хей-хей салгакчылар капиталистиг системаның байдалында ажал хуңуң кымыр дөңтө демнежин турган. 8 шактыг ажал хуңуң дугайында лоуң-гуну өрткөң коммунизмин үндөшкөңиң, ажалын аны-агыл улау башкымы Карл Маркс 1866 чылда-ла I интернационалдың конгрессинде ийи үндүргөн. 8 шактыг ажал хуңуң боттандырырга Россияның социал-демократтыг ажалын (большевиктер) партиянын программасын негеделен болуп турган. Обтанынын социалистиг Улау революцияны ол программаның негеделин амдыралга боттандырган. Бистин чуртувуска 8 шактыг ажал хуңуң Совет эрге-чагырганын баштайгы декреттеринин бирөөн доктадып тургус-кан. Ол — социалистиг революцияның быжыг болгаш хажы-ды болбас чаалап-алымшыны болур.

Оод-биле кады бистин партияны боттун VIII съездинде ийитилгө бүдүрүлгенин өздөдөңгө болгаш күш-ажылдың бүдүрүлгөңүң улагтыканын хемчазы-биле өзөн кымырланган ажал хуңуңе чоруту шиптирлин өргөжөк чугула деп чарлаан. Бо талазы-биле бирги бажынар дайын мунуңдагы чылдары-ла кылганын билингир. Ынчалда-да дайын амылгынын чигилгенин турган кыжыман, а оод сөөлүнде бистин Төрөн чүдүрүсчө гитлерин Германия-ның оор боду-биле халдаан ол хемчеглери улам ылай чорударында түр ойталаарыңче бисти алдаан. Ам үдө ол ай-тырыгке катан кирер болгаш мунуңда кылдынын шыда-тымайын барган чүдүлү боттандылар төлөдө боттут арга-лар бисте бар.

Адыгы беш чылдың иштинде бүтү ажалыннарның бол-гаш албан-хаакчыларын чедип шактыг ажал хуңуңе шип-тирлин дугайында шиптирлин партиянын Төп Комитетин хулаң алганын съездине дынадыры өргөжөк чугула. (Үргүчүлөдиг адыш часкаашыны). Ону чорудары-биле ка-ды хөмүр даш болгаш даг рудазының үлестүрүлгө, чер иш-тинде ажалдап турар кол профессионалы ажалыннарның алды шактыг ажал хуңуңе шиптирлин боттандыры болгаш 16-дан 18 хар чедир уруугаары алды шактыг ажал хуңуң катан тургустуру көдүргөн. (Адыш часкаашыны). Чоокку үдө суббота болгаш байрам мунуңуң хуңуңинде ажалыннарга болгаш албан-хаакчыларга алды шактыг ажал хуңуң доктадып тургусту дугайында шиптирлин база хулаң алдыган. (Үргүчүлөдиг адыш часкаашыны).

1957 чылдан агадөң, партия болгаш казак чедип шактыг ажал хуңуңе азы улау ажал-агылдың адыралыңче улаа-дараалаштыр бүдүрүлгенин байдалында ажалын-нар барымдалап беш хуңуң ажал негеделдизин (8 шактыг ажал хуңуң арткан турда ийи шиптирлин хуңуңинг кылдыр) чоруту шиптирлин чорутуң өгөдөр, ынчангам ол бүтү ажалды алдыгы беш чылдың төңчүлүгө дөңсөр. (Адыш часкаашыны).

Кымырланган ажал хуңуңе шиптирлин ажалыннар-ның болгаш албан-хаакчыларын ажал төлөвирин өздөш-көң турган чорудар. (Адыш часкаашыны).

Ажал хуңуң кымыр дугайында партиянын Төп Комитетинин хулаң алган шиптирлин эң улау улау ажал-агыл болгаш политиктиг ужу-дугула. Партиянын XX съездин болгаш бүтү совет улау ол шиптирлин чыгыс ап сөткөңдиг деткип чүдүлүгүң дээринге чигилмөй барып болур. Ол хемчеглери улау ажал-агыл планынын долду болгаш ажал күсөдир дөңтө демиселге совет кижилерин күш-ажыл-ды көдүрүшкүңүң хандырылган. (Динмитиг, үргүчүлөдиг адыш часкаашыны).

Оод-биле кады ажал хуңуң кымырланган беш чыл пла-нының даалгаларын чедипшиңниң күсөдирин хандылар төлөдө, улау организацик ажал чорударының өргөжөк чугулазынче бүдүрүлгө черленин, партия болгаш професси-нал организациаларынын удуруччулары өзөң кичэ-гейин салза чогуур.

Ажал төлөвирин чүрүчүдүл болгаш ажал хуңуң кымы-рары-биле чергелештир пенсия хандырылганын херөөн өскөдөң база өргөжөк чугула болу берген. (Адыш час-каашыны). СССР-де пенсия хандырылганы чыл-чыда өзүл турар күрүне болгаш хей-ниги хергелеринин күсөли-биле боттанын турар деп чүдө билингир болгай. Ол улау че-дикшиң. Ынчалда-да пенсия херөөдө улау четпестер бар. Пенсияларын хемчазында болурун болбас карышкык чүдүлөр барында бесте өгөдөр болур. Чамдык кижилер, өөң иштинде ажалдап аргалыг, ам-даа кырыяан кижилер бедик пенсиялар ап турда, өзөн каш категорияларын пен-сия алыкчыларын өзөн хемчазыг пенсия доктаатынган.

Ажалдавай пенсия алыр турган-ла, бистин партияны-ның херөө дөңтө ийдепшиг демиселден үнөрин күсөлиг тур-рар өзөн өскө эштер бесте бар-ла ханы. Ам үдө Белорус-ский «Рассвет» колхозунун даргасы болуп ажалдап тур-рар коммунист эш Орловский мызаа чикке кылдыр ап болур.

Эш Орловский хей чылдары шериг ажалыңа чоразан, дай-ын үдөңдө дайыныр-биле өрөстөг демиселден. Эрес-ма-дыртың чоруту дөңтө ажал Совет Эвилелинин Мадыры атты тымыска. Дайын үдөңдө ол хулаң чилерин болгаш шер-игден подполковник дужаалдыг калажын үнөң. Ажаа боду-луг-ла чептүг пенсиянын доктааткан, оод-биле ол багай өскө чурттал болуп турган. Ынчалда-да коммунист киж бот-ганды, ол пенсия алыкчыны болуп оожурай бербөөн, партия обомунга барган, ажаа дайымың участокка ажал бөөрүн — ону колхоз дарганын чорударын дилөөң. Ынчангам «Рас-свет» колхозу даргаары кылдыр ону сүмөлдөң. Эш Орлов-ский херекти эйи-биле тулуп кирилген, ону дугурулазы-биле колхоз хожундагы турганында мунуңа чыгышын са-нынга чедир дөңсөөң. Ам ол колхоз боту Совет Эвилелин-де алдарык турар. Ботурут коммунист-патриоттун үлгери ол-дур! (Үргүчүлөдиг адыш часкаашыны).

Партиянын Төп Комитетин болгаш СССР-ниң Министрлер Чөвүледи өзөн чергениң пенсияларын хемчазы дымка улагтырар, а шың өскө бедик пенсияларын хемчазың өзөн кудуладыр төлөдө, пенсия хандырылганын айты-рыларын чүрүчүдүл талазы-биле хемчеглери ап турар. (Адыш часкаашыны). Пенсия хандырылганын дугайында чамдык ай бүгү-өңгө хойлурунун төлөвилелин чоокку үдө бажылар-биле СССР-ниң Дөңтө Советинде кирилген, ол чорук пенсия херөөн үдөңдө өскөдөң килер. (Үргүчүлөдиг адыш часкаашыны).

Бот болгаш кадыг-бир чылдагаан-биле өг-бүлөңгө чурттал шыдаас кырды берген хамаарылар хандылар дугайында салгы салымшыны күстөдирин, оларга ба-жынар тулуп бөри өргөжөк чугула, ол чорук боттарының үдөңдө ап сөткөңдиг ажалдап кижилерге херек кырында чыгылдыг, хандырылган кырыан назыр болуп ийик. (Адыш часкаашыны). Ийи бажынар турарына аныгың, чараш черлерде эки чер участоктарын ажаллап болур. Ол ышкан ийи-адыр бажынарның четкини калбартыры көөрү болгаш оод-биле кады ажалыг хей-ниги күш-ажыл-ды боттарының кадымыга хөрө чедирбей кылыш болур ийи-адыр бажынар ажалга таарыштырарын бүтү хемчеглери-биле өск-жидери чугула.

Совет улау — тургусту-улау партияның болгаш казак-тың ол хемчеглериң нитиниң ажал-агылдың бүтү адыралында күчүлүг күш-ажыл чыг чөдүрүшкүң-биле харыялаар, чүдө дөңтө чүдө бүдүрүлгенин сөксөк чок өстүрүлгени болгаш күш-ажылдың бүдүрүлгөңүң бедиринин суурунга нитиниң байлакшымы көдүдөр, ажал хуңу кымырлар болгаш улустун чаагай чорук чыгышын чок өскө дээринге Коммунистиг партиянын Төп Комитетин ханы бүдүрүлгө ийердиг турар. (Үргүчүлөдиг адыш часкаашыны).

Ол бүтү хемчеглери дымка хей ажал-хергелерин негөөр апарып чугаамак. Ол ажал-хергелерин каймын алмыры ыңчанч? Хамыктын мунуңда, күш-ажылдың бүдүрүлгөңүңүң өскөңиң, камналганын чүрүм шынгы мунуңааңың, аны-бүрү ажал чүдүлериң улаузынган, админи-страция-өргөл апардыры улам ылай кымырланган түн-нелинде улау ажал-агылдың чыгыш алдында ажал-хергелерин чамдыкын ажаллаар алаар-дыр. Үрүмкөң са-дар өрткөң чигеткени-биле холбоштыр күрүнеңи үдү-дүрү турган чарыгдалары дугайында мунуңда хергел-ленин турган ажал-хергелерин чамдыкың база ажаа ажаллаары таарымчалыг болуп болур. Ынчангам өрткөң чигидеринге планнатынган ажал-хергелерин чамдыкың үстүңдө алатынган хемчеглери боттандырыңче кил-рер төлөдө, чоокку чылдары өрткөң чигиделдин мунуң-лазымдан өзөн хемчазыг чорутса чогуур. (Адыш часкаашыны).

Ажалын чондарын чуртталга байдалын үндөшүн-биле өскөдөң партия ботуңуң чугула сорулгаларының бирөө-н кылдыр көрүп турар. Дайын бистин чуртувуска кайы хе-ре улау когаралы чедиргенин билер болгай силер, эштер. Үргөдиргени чуртталга фондунуң катан тургустурунга кү-рүне ажал хей ажал-хергелерин үндүр ужурга таварыш-кан турган. Чуртталга тулуңга ажалладырдыг чыдын-на улагып турар. Чижээ, өрткөн беш чылда күрүнеңи чуртталга тулуңга капитал салымшыны 100 миллиард рубль ийикте, азы дөңтө беш чылдагында 2,2 катан хей болган.

Ымзындап чүтү хей. Ынды-даа болза чуртталга тулу-гун төмөлери улау ажал-агылдың хөдүлгөңдөң, хоорайларын, үлестүрүлгө төмөлери өздөңдөң дымка хол-жуап турар. Ындыг түрүжө, хей-хей министрстволар бол-гаш ведомстволар чуртталга тулуңуң планынын үргүлүг күсөдир турарлар. Ындыг ужу-дүрү чок чоруктар-биле моон сонгаар өңтөңк болбас.

Адыгы беш чылда хоорайларга чуртталга тулуңуң хем-

чазы бешки беш чылга бодарга барык ийи катан улау-дугу ужураут. Плав бодулар үндүрү берген күрүне ажал-хергелеринин күсөли-биле барык-ла 205 миллион дөрбөңчиг метр хире ийити шөдүтү чуртталга бажынарнын тулары көдүргөн; чүдө 1956 чылда 29 миллион хире дөрбөңчиг метр чуртталга бажынарны туттунар. Чуртталга тулуңуң төмөлери чыл бүрүдө өскө.

Партиянын Төп Комитетин болгаш СССР-ниң Министрлер Чөвүледи чуртталга тулуңга дүмчүк боралаар чорукту бол-гаш ажал чүдүлери болдуруп турган практиканы буртуу шапканын билер силер. Чамдык архитекторларын ойлук чок хөвөңгө таарыштыр калды-даа ужу-дугаа чок каас-талга кымырына миллион-миллион рубль чарыгдаларын болдуруп шыдаас бис. Киж төрөлгөңиң шаандагы үдө архитекторжу боду-биле чыны алганы бүтү эң өскө чүдүлери болуңга шиптир алыр болгаш оод-биле кады совет архитектура тураскаалың эң чаа мунуңа чыга-дылгаларына дайың ужураут социалистиг архитектура стилин тургустуру бистин архитекторларынның хуңуңу херөө болур. Деритинин турар бажынарнын кижиге эң-не таарымчалыг болурун, бажынар быжыг, камналганы, чараш болурун чедип алыр керек.

Чуртталга тулуң организациаларын дымка өскөдөң, ону индустриалдыг үндөшнөргө салып ужураут бис. Баштай Москвага, а оод сөөлүнде Ленинградка болгаш Киевке тулуң организациаларын мөңгөңиңиң болгаш улагтыр катыш-тырарынын дуржулазы көңүл эки түнелдери берген. Ол дуржулганы өскө республикаларга болгаш хоорайларга, ажал-агылдың аны-бүрү адыралында дымка болгаш шип-тирлэг негеделер керек.

Чижээлөргө, Москва, Ленинград, Киев болгаш өскө-дө ол ышкан эң улау хоорайларга чоңуң чуртталга байдал-дарын өскөдөң дугайында айтырып чуртталга өскө район-нарында көп турарларын күсөлиңден чоңуң немей өздөң-биле дымка холбошкан. Чоңуң ындыг немей өздөң кайы хире улау дөңтө Москваң чигезинде тодаргай кестер, оон чөвү бешки беш чылдын дүргүзүлгөңүң бесте-генериниң күсөли-биле барык-ла 300 муң киж немей кал-дөң. Ол-ла үнөң дүргүзүлгө Москвага 4305 муң дөрбөңчиг метр чуртталга шөтү туттуңган. Ынчангам чаа чуртталга тулуң улау хемчазыг чорутуңуң турар болза-даа чурт-талга шөтүң талазын негедө ам-даа барык өздөшөй турар.

Бистин хоорайларында чоңуң немейн өскө чоруту дымка улау болуп турары билингир. Моон-биле холбоштыр ажалын күжүн өскө черлерден хоорайлар-чытарын практикасын сөксөдөн, ыңчаарга улау хоорайларын ажалын күжүлүг талазы-биле тургустуңуң тур-рар хергелелин хоорайларын боттарың чоңуңуң күсөли-биле хандырып болур. (Адыш часкаашыны). Бир тээ улау хоорайларга чаа үлестүр тулуң чорутуңаа турар, а бар турар бүдүрүлгелерде техника дүргөн өзүл, бүдүрүлгенин технологияны сайыраңгайтып, күш-ажылдың бүдүрүлгөңүң сөксөк чокка өзүл турар болган бо сорулганы боттанды-ры берге өскө. Бир өскө бисте өскө районнары улау хоорайларже чоңуң килерин сөксөдөң чедип алыр болу-вуска, хоорай чоңуң чуртталга шөтү-биле дымка дүргөн хандырылган таарымчалыг байдалдарын тургузуу алыр бис.

Москва, Ленинград, Киев, Харьков болгаш өскө-дө ол ышкан төптөри долгандыр чыгажыдыр туттуңган улау өскө хоорайжыгаштарын тулуң тургускан, улау хоорайлар-нын чоңуң таралды сайгарырга база күзөңчиг болур. Оларын тулуң ол хоорайларга чуртталга тулуңга үдү-рүп берип турар ажал-хергелеринин күсөли-биле боттанды-рып болур. Бо болза эки чагайжыдыр туттуңган ба-жынарнын улау хоорай

СЭЖП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевтуң илеткели

Редактор Д. О. БЕГЗИ.